

тпуњују анализу засновану на медијским записима и извештајима, а која је имала за циљ „осветљавање везе између родне и националне имагинације“ (195).

У закључним разматрањима повучена је паралела од националних до транснационалних мајки, промишљањем транснационалног мајчинства, слике жена на маргини, оних које крећу у емиграцију да би обављале послове везане за мајчинство у богатијим земљама Запада. Та женска миграција ствара нову радну снагу, која из сиромаштва азијских и афричких земаља долази у Европу. Такође, знатан је број жена које из источне Европе стиже у богатије западне земље, где ће радити као дадиље, кућне помоћнице... Транснационалне мајке своју децу остављају код куће, у домовини, да би се бринуле и бавиле туђом, а са својим породицама комуницирале преко скајпа, мобилног телефона. Са становишта властите деце, оне постају „виртуелне мајке“. У новој држави најчешће невидљиве, у домовини прекореване јер су оставиле децу, својим радом економски помажу породице које су само физички напустиле. Ксенија Видмар Хорват наглашава да на тај начин оне старом континенту помажу у репродукцији нације, односно доприносе разрешењу конфликта насталог растакањем социјалне државе и њених услуга крајем 20. и почетком 21. века.

Вишегодишња истраживања културе и рода Ксеније Видмар Хорват резултирала су студијом која је пред нама и њен су тематски оквир. Културолошка анализа, у којој средишње место заузимају слике мајке кроз време у транснационалном контексту, ову веома значајну књигу препоручује не само стручној него и широј читалачкој публици.

Вера ГУДАЦ ДОДИЋ

Boris Niclas-Tölle. *The Socialist Opposition in Nehruvian India 1947–1964*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2015, 257.

Као што је то био случај са многим колонијалним и постколонијалним нацијама, идеје национализма и социјализма биле су доминантни концепти код народноослободилачких покрета током 20. века. Осим идеје потпуног националног ослобођења, тежња за стварањем модерних и економски одрживих друштава, различитих од друштава колонијалних господара, била је једна од најдоминантнијих карактеристика таквих покрета и земаља које су предводили. Такав је случај био и са Индијом где се развијао врло разноврстан, интелектуално шарен и врло утицајан социјалистички покрет, о коме се данас веома мало зна, а који детаљно, чак пионирски,

анализира књига немачког историчара Бориса Никлас-Телеа *The Socialist Opposition in Nehruvian India 1947–1964*.

Оно што ову књигу чини још значајнијом јесте чињеница да се њена анализа примарно заснива на истраживањима у индијским архивима, као и на коришћењу старих политичких публикација које су објављивали индијски социјалистички прваци: Џајапракаш Нарајан, Рам Манохар Лохија, Ашока Мехта, Нарендра Дева, Маду Лимаје, од 30-их до 60-их година прошлог века. Књига се састоји од четири већа поглавља и низ потпоглавља кроз која се прати настанак, еволуција и одумирање индијског социјалистичког покрета од две деценије пре стицања индијске независности, преко првих година политичког живота независне Индије, развоја индијске политичке сцене током 50-их година, па све до већих подела у социјалистичком покрету које су неминовно довеле и до његовог краја током 60-их. У уводу и закључаку се разматрају основне поставке ове теме и њен значај за истраживање идеје глобалног социјалистичког покрета и даје се коначна оцена улоге и утицаја који су индијски социјалисти имали на домаћу и међународну политичку сцену.

Иако је социјализам у Индији често био повезиван са Нехруовим идејама модернизације путем државног планирања, аутор исправно примећује у уводу да је, у индијском случају, то постао један општи термин који је у себи обухватао различите концепте модернизације и развоја независне Индије, пре свега у домену етатистичке политике и рационалистичке интелектуалне културе моралности, модерности и националног напретка. Упркос чињеници да се социјалистичка идеја различито развијала у различитим деловима света, оно што је индијске интелектуалце првобитно привукло европској идеји социјализма био је њен антиколонијални и антиимперијалистички потенцијал. Ипак, све до краја 20-их, социјалистичким дискурсом искључиво је доминирала Комунистичка партија Индије (КПИ), док су се унутар Индијског националног конгреса (ИНК) јављали само покушаји да се оснује лево крило те организације.

Како нам то казује аутор у другом одељку *The Socialist Movement before 1947*, индијски социјалисти су потекли из редова утицајних породица урбане средње класе и били су истакнути чланови Конгреса. Као високообразовани појединци, они се никада нису идентификовали са британском империјалном културом, већ су своју инспирацију модерне Индије црпели из искуства развоја САД-а, СССР-а или Немачке. Иако велики поштоваоци мисли и дела Махатме Гандија, управо је Конгресна социјалистичка партија (КСП) коју су основали 1934. године, огранак унутар самог ИНК, била одговор на Гандијеву политику компромиса са британским властима и његову конзервативну идеологију која, по њима, није узимала у обзир интересе најнижих слојева друштва и која је, у коначном исходу, чувала интересе феудалних и капиталистичких елита које су социјалисти желели да уклоне.

Тиме је КСП примарно постала професионална партија кадровика у оквирима самог конгреса, али не и супарнички масовни покрет.

Анализирајући идеолошке основе КСП, аутор нам показује да је борба за независност и националну еманципацију била полазна тачка ове струје социјализма, док је стварање модерне и снажне националне државе, по њеним заговорницима, било предуслов успостављања социјалистичког система заснованог на хуманитарном егалитаризму и национализму. Управо је етатистичка перспектива државне интервенције зарад стварања снажног и праведног друштва постала јасно обележје раног индијског социјализма где су све друштвене промене, у крајњем исходу, служиле коначној прерасподели капитала и политичке моћи. Иако су искуства европског тоталитаризма била донекле привлачна за ову политичку групу, нарочито његова антикапиталистичка и масовна револуционарна димензија, аутор нам ипак јасно указује да су недемократска природа и насиље, карактеристично за фашизам и комунизам, били изразито одбојни за индијске социјалисте.

Међутим, у трећем одељку *Socialist Consolidation: the Socialist Party of India 1947–52*, аутор нам приказује како су насиље и поделе који су пратили деобу и независност Индије, по социјалистима, постали много акутнији проблем за будућност те земље од питања социјалне револуције, тако да су се Ганди и индијски социјалисти, ранији неистомишљеници, сада нашли на истој страни политике у својој критици снажне централизоване власти оличене у конгресној десници. Тако су, с временом, Гандијеве идеје ненасиља, асиметричног супростављања надмоћнијој сили, децентрализоване демократије и константног преиспитивања легитимности централне власти постале нова крилатица индијских социјалиста. Ослабљени као опозиција моћном Конгресу, ови појединци одлучили су да напусте ИНК и формирају одвојену политичку организацију – Социјалистичку партију Индије (СПИ). Излазак социјалиста из Конгреса био је, по аутору, велики ударац и за самог Нехруа који је баштинио исте такве идеје, али је за њега потреба стварања стабилне и јединствене земље и снажне централне власти ишла испред захтева за земљишном реформом и социјалном правдом.

Кроз трећи одељак још можемо пратити еволуцију идеја и организације СПИ, партије либералних стремљења која се залагала за социјалну правду, модернизацију кроз планирање и ограничену, али непоходну прерасподелу имовине, стављајући акценат на борбу са сиромаштвом, неписменом корупцијом и бирократизацијом друштва, као и на увођење здравствене и социјалне заштите за најсиромашније. Ново идеолошко усмерење назвали су демократски социјализам – идеологија слободе поједница, вишепартијског система, слободе критике власти и слободних синдиката. Основа овог концепта, по аутору, било је спровођење политике модернизације и индустријализације, али на један ненасилан и демократски начин, чиме би се остварила независност од страног утицаја, док би

подједнака пажња била посвећена успешној социјалној политици. У том погледу су им више као узор служиле развијене земље Запада и европска социјалдемократија него сам СССР, где су ове мере биле праћене насиљем, репресијом, неправдом, неједнакошћу и стварањем партијске олигархије. И сам конгрес био је све више посматран кроз призму оваквих негативних тенденција.

СПИ је настојао да постане масовна партија, повезујући се са различитим друштвеним организацијама, али то није увек имало успеха услед неразвијености индијске радничке класе и заосталости сељаштва. Исто тако, слабост политичког програма СПИ огледала се и у томе што је многе елементе њихове економске политике и социјалних идеја преузео сам Нехру, истовремено одбацујући концепт кооперативног економског модела, док је социјалистичка критика власти често подсећала на КПИ, што је доста утицало на аутентичност њихових идеја и ставова. Узимајући све то у обзир, као и неповољан изборни систем, СПИ је изгубила на изборима 1951/1952. године, иако је на крају била друга политичка снага у земљи. Овај пораз довео је до промене назива партије у Прађа социјалистичку партију (ПСП), као и до знатних идејних промена међу њеним лидерима.

Кроз читав четврти одељак *New Ideas and Dispersion* 1954–64 аутор нам представља успоне и падове кроз које је прошао ПСП и његови лидери све до Нехруове смрти. Пре свега, оваква гихања су се огледала у потрази за новом идеолошком матрицом која би се ослободила марксистичких и материјалистичких поставки и прихватила Гандијев модел децентрализованог развоја који је био вођен идеалистичким концептом азијске духовности. Тако је ова врста социјализма постала једна идеалистичка филозофија која је промовисала културу демократије и антитоталитаризма. Једна струја (Лохија) је излаз видела у одбацивању и источних и западних развојних модела, окрећући се децентрализацији и индустријализацији малог обима, чиме би се избегла претерана концентрација државне моћи и капитала, док су други (Нарајан) излаз видели у стварању нове социјалистичке духовности која би, независно од владајућих елита и нивоа развоја, уздигла индијско друштво путем нове синтезе индијског и азијског социјализма. На овај начин ПСП је настојао да се бори са централизованом технократијом коју је оличавала Нехруова влада, истовремено промовишући нови социјалистички идентитет Индије кроз мултикултуралност и колективну духовност.

Ипак, идејне поделе унутар ПСП, како уочава аутор, довеле су до тога да су се неки чланови руководства (Мехта), ближи класичним поставкама социјализма, приближили Конгресу и временом постали његов део, док су други настојали да пронађу засебан пут, често се међусобно сукобљавајући око начела и правца деловања партије (Нарајан, Лохија). Делови руководства чак су поново обновили стари СПИ (Лохија, Лимаје), али уз мали ефекат. Такве драстичне поделе довеле су до новог изборног пораза, иако су

обе социјалистичке партије тада добиле више гласова него на претходним изборима. Ово је коначно омогућило Нехруу да кооптира многе социјалисте у редове Конгреса, снажећи тако сопствену социјалистичку базу унутар те организације и све више је представљајући као социјалистичку партију, док је опозиција истовремено неминовно слабила. Како аутор исправно примећује, иако су чланови ПСП критиковали Нехруов социјализам као лажан, временом он је постао неутралан термин између западног капитализма и совјетског комунизма, израз индијске несврстаности на унутрашњем плану, интегративни фактор старих и нових социјалистичких елита.

Како можемо видети кроз епilog, увођење социјалистичких елеманата у ИНК знатно је ојачало Нехруову политичку позицију, што је коначно довело до преваге левог крила Конгреса у сукобу са десницом око концепта економског планирања. Ова борба је, на крају, довела на власт и саму Индиру Ганди као представника старих социјалистичких идеја. Док је један део социјалиста постао чврсто језгро Индириног Конгреса, дотле су други, као Нарајан, отишли у тврду опозицију према, по њима, псеудосоцијалистичкој мисли Гандијеве и њеном политичком ауторитаризму, обједињујући тако напоре дела старих социјалиста са бившом конгресном десницом. Како нам то показује аутор, сукоб радикала и демократа међу социјалистима са обе стране политичког спектра коначно је резултирао трајним расцепом унутар те политичке опције и њеним неповратним опадањем и нестанком са индијске политичке сцене.

Међутим, врло је значајно нагласити да се кроз трећи и четврти одељак непрекидно провлачи веза индијског и азијског социјализма, засебног идеолошког струјања међу новоослобођеним земљама тог региона које су се залагале за идеју „трећег пута“, различитог од друштвено-политичких модела које су нудили САД и СССР. Како нам аутор показује, иако је СПИ/ПСП била партија блиска Социјалистичкој интернационали (СИ), она никада није постала њен члан, већ је настојала да са братским партијама из Бурме, Индонезије, Цејлона и др. створи сопствену организацију, будућу Азијску социјалистичку конференцију (АСК), која би заговарала различит унутрашњи и спољнополитички пут од оног који су представљала оба блока. За азијске социјалисте идеје борбе против колонијализма и потпуне независности бивших колонија биле су много значајније од самог антикомунизма који је пропагирала СИ. Управо је то, по аутору, допринело потпуној еманципацији индијског и азијског социјализма од европске контроле и утицаја, иако је потоње индијско инсистирање на азијској духовности као кључном интегративном фактору, а не на концепту несврстаности, доста ограничило домет и успех АСК. Ипак, АСК је одиграо значајну улогу отварајући Трећи свет према глобалној политици несврстаности. Нажалост, аутор је у овој књизи пропустио да каже да је Југославија имала значајну улогу као веома утицајан узор за обликовање идеје азијског социјализма, поставши тако једини неазијски члан те организације.

Како нам аутор указује кроз сам закључак, али и кроз читаву ову добро документовану студију, индијски социјализам никада није био јасно дефинисан појам, већ су се његова улога и значај управо и огледали у богатству интелектуалне борбе да се он, на државном нивоу, формулише кроз различите моделе технократског развоја, државне организације и спољнополитичке независности. Заправо је највећи проблем индијских социјалиста био у томе што су они остали, углавном, интелектуални покрет који никада није успео да се наметне властима које су само настојале да их асимилују, али не и да спроведу у дело све њихове замисли. Нажалост, како и ми сами можемо закључити, идеје социјалне правде и прерасподеле богатства, тако снажно заступљене код социјалиста, остале су ван домаћаја индијских напора за модернизацијом. Нехруова и Индирина развојна политика довела је до даљег друштвеног раслојавања, пораста неједнакости и сиромаштва, што су проблеми које Индија и данас осећа, упркос све већем напретку. Зато ова значајна студија има не само научну већ и практичну вредност, указујући на све пропусте, али и на добре идеје које су обележиле развојни пут те земље у периоду после стицања независности.

Јован ЧАВОШКИ

Dragan Markovina. *Jugoslavenstvo poslije svega*.
Zemun: Mostart, 2016², 159.

Књига *Jugoslavenstvo poslije svega* Драгана Марковине, историчара, публицисте и лидера хрватске политичке странке Нова левича, представља скуп ауторових публицистичких осврта, чланака и интервјуа које је направио са неколико истомишљеника. Главна тема свих поменутих текстова је друштвена и политичка ситуација у Хрватској, као и на цјелокупном некадашњем југословеском простору сагледавана кроз призму односа према југословенском наслеђу. Књига се састоји од пет поглавља, закључног осврта, једног прилога и кратке информације о аутору.

У првом поглављу, под називом „Послије краја“ (7–22), аутор износи размишљања о крајње незахвалној позицији интелектуалца који четврт вијека након почетка распада бивше државе пише афирмативно о југословенству. При томе, за њега југословенство не представља нужно само одређену политичку платформу усмјерену, у крајњој линији, према стварању неке нове државне формације. Заступници југословенског наслеђа су и они појединци који само „пружају активан интелектуални отпор етнонационализима и уско заданим оквирима новонасталих држава“. Предмет ауторо-